УДК 712.253(477.41)
DOI 10.37555/2707-3114.1.2021.247688

Реконструкція ландшафтної ділянки «Сад Г. Потьомкіна» у дендропарку «Олександрія» НАН України

Мордатенко І. Л., к.б.н., Дойко Н. М., к.б.н., Силенко О. В.
Державний дендрологічний парк «Олександрія» НАН України, м. Біла Церква-13, 09113

Reconstruction of the landscape section "G. Potiomkin's garden" in the dendrological park "Oleksandria" of NAS of Ukraine

Mordatenko I. L., Doyko N. M., Silenko O. V.
Dendrological park «Olexandria» of NAS, Bila Tserkva-13, 09113, Ukraine

Анотація. Історична ландшафтна ділянка «Сад Г. Потьомкіна» розташована в західній частині парку і є одною з складових «Дружнього саду». Після проведення інвентаризації деревних рослин, було встановлено, що насадження «Саду Потьомкіна» представлено 19 видами, що відносяться до 2 відділів — *Pinophyta* (2 види з 2 родин та 2 родів) та *Magnoliophyta* (17 видів з 13 родин та 16 родів). Було уточнено розміри саду Потьомкіна, окреслено межі саду Потьомкіна, розкопано центр клумби, фундамент Ротонди та стін саду, зроблено розмітку дорожнього покриття.

Abstract. The historical landscape area "G. Potemkin's Garden" is located in the western part of the park and is one of the components of the " Druzhnii Garden". After conducting an inventory of woody plants, it was found that the plantings of the Potemkin Garden are represented by 19 species belonging to 2 divisions — Pinophyta (2 species from 2 families and 2 genera) and Magnoliophyta (17 species from 13 families and 16 genera). The dimensions of Potemkin' s garden were specified, the boundaries of Potemkin' s garden were delineated, the center of the flowerbed, the foundation of the rotunda and the walls of the garden were excavated, and the road surface was marked.

Вступ. Старовинні садиби — це великий пласт вітчизняної культури, який з різних обставин довгий період залишався малодослідженим. Вивчення життя і побуту дворянських садиб минулих епох, дає можливість більш змістовно дослідити умови формування світогляду політичної та культурної еліти XVIII–XIX ст. та перейняти найкраще з їхнього досвіду (Исаченко, 2003). Тому, вважаємо, що питання з відновлення старовинних парків України, а саме їх реконструкції — є актуальним.

За минулі два століття з часу заснування дендропарку «Олександрія» відбулися зміни структури деревних насаджень та руйнування значної частини декоративних паркових композицій. В великій мірі це відноситься до ландшафтної ділянки «Сад Г. Потьомкіна», що розташована в східній частині дендропарку.

Об'єкт досліджень — структура насаджень історичної ділянки «Сад».

Мета досліджень — встановити сучасний склад та стан насаджень історичної ландшафтної ділянки «Сад Г. Потьомкіна» та відповідно до висновків провести реконструкційні роботи.

Матеріали і методи. В роботі були використані методи комплексного аналізу (історико-аналітичний), іконографічний, натурний (фотофіксація, обміри, замальовки). Хронологічні межі досліджень кінець XVIII — початок XXI століття. Під час опрацювання літературних першоджерел застосовано історико-аналітичний метод.

Основним джерелом інформації, яке дає нам уяву про минуле є старовинний план парку, датований 1858 роком (рис. 1.), а також невеликі іконографічні матеріали.

Результати та обговорення. Як видно на «Генеральному плані пристрою м. Білої Церкви, 1858 р. ця ділянка з меморіальними садами складалася з 3 частин: «Сад Юпітера», «Сад, присвячена Катерині II», «Сад Г. Потьомкіна». Всі ці сади були складовими одного саду, що мав назву «Дружній сад» (рис. 1). За одною з версій, цей інтимо-меморіальний комплекс присвячений таємному весіллю Катерини II та Потьомкіна.

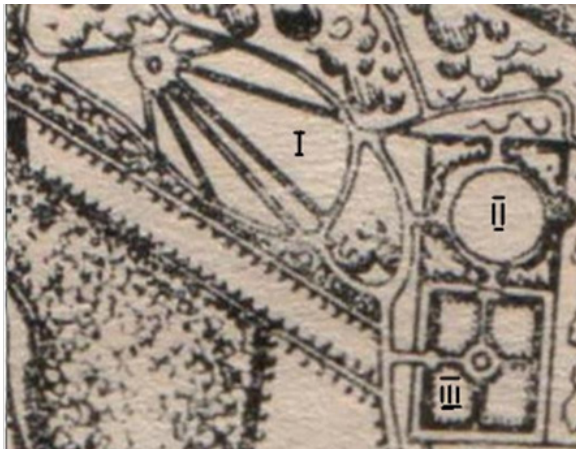

Рис. 1. Фрагмент «Генерального плану дендропарку «Олександрія» (1858 р.): I — «Сад Юпітера», II — «Сад, присвячений Катерині II», III — «Сад Г. Потьомкіна»

«Сад Потьомкіна» був правильної прямокутної форми з клумбою та малою ротондою де знаходився бюст Г. Потьомкні. З приходом Павла I до престолу, «Сад Потьомкіна» був зруйнований і відомості про нього майже зникли.

На початку робіт, нами було проведено інвентаризацію деревних порід даної ділянки. Результати вказують, що деревні насадження представлено 19 видами, що відносяться до 2 відділів — *Pinophyta* (2 види з 2 родин та 2 родів) та *Magnoliophyta* (17 видів з 13 родин та 16 родів) (табл. 1).

Найбільшою кількістю рослин представлені роди: *Acer*, *Fraxinus*, *Carpinus*, *Tilia*. Найчисельніше представлені такі види деревних рослин, як *Acer platanoides* (34 екз.), *Fraxinus excelsior* (33), *Acer campestre* L. (17) (таб. 2).

Таблиця 1. Систематична структура дендрофлори « Саду Потьомкіну»

№ п/п	Назва родини	Систематичні одиниці	
		рід	види
Відділ *Pinophyta*			
1	Cupressaceae Gray	*Thuja*	*Thuja occidentalis* L.
2	Pinaceae Lindl.	*Pinus*	*Pinus sylvestris* L.
Відділ *Magnoliophyta*			
1	Adoxaceae E. Mey.	*Sambucus*	*Sambucus nigra* L.
2	Betulaceae Gray	*Corylus*	*Corylus avellana* L.
3	Celastraceae R. Br.	*Euonymus*	*Euonymus europaea* L.
4	Cornaceae Bercht. & J. Presl.	*Cornus*	*Cornus mas* L.
5	Fabaceae Lindl.	*Robinia*	*Robinia pseudoacacia* L.
6	Fagaceae Dumort.	*Quercus*	*Quercus rubra* L.
7	Hydrangenaceae Dumort.	*Deutzia*	*Deutzia scabra*
8	Malvaceae Juss.	*Tilia*	*Tilia cordata* Mill.
9	Oleaceae Hoff. & Link.	*Fraxinus*	*Fraxinus excelsior* L.
10	Rosaceae Juss.	*Crataegus*	*Crataegus monogyna* Jacq.
		Padus	*Padus avium* Mill.
		Spiraea	Spiraea salicifolia L.
11	Salicaceae Mirb.	*Populus*	*Populus×canescens* (Aiton) Sm.
12	Sapindaceae Juss.	*Acer*	*Acer campestre* L.
			Acer platanoides L.
			Acer pseudoplatanus L.
13	Ulmaceae Mirb.	*Ulmus*	*Ulmus scabra* Mill.
Разом		18	19

Із загальної кількості видів і форм деревних рослин що зростають на досліджуваній території 14 видів мають життєву форму дерево (73,7%), 5 — є кущами (26,6%).

Таблиця 2.Кількісний склад деревної рослинності « Саду Потьомкіна»

№ п/п	Назва рослини	Кількість, шт.
дерева		
1	*Acer campestre* L.	17
2	*Acer platanoides* L.	34
3	*Acer pseudoplatanus* L.	1
4	*Cornus mas* L.	2
5	*Crataegus monogyna* Jacq.	5
6	*Fraxinus excelsior* L.	33
7	*Padus avium* Mill.	2
8	*Pinus sylvestris* L.	13
9	*Populus ×canescens*	3
10	*Quercus rubra* L.	5
11	*Robinia pseudoacacia* L.	1
12	*Thuja occidentalis* L.	2
13	*Tilia cordata* Mill.	5
14	*Ulmus scabra* Mill.	1
Разом		125
кущі		
1	*Corylus avellana* L.	1
2	*Deutzia scabra*	2
3	*Euonymus europaea* L.	масово
4	*Sambucus nigra* L.	масово
5	*Spiraea salicifolia* L.	куртина

Таким чином, до початку реконструкційних робіт ділянка повністю була зарослою самосівом як аборигенних так і інтродукованих видів дерев.

Польові роботи розпочались з дослідження фундаменту ділянки, пошук старих доріжок, розбивку території та виставлення опорних точок. Було виміряно та уточнено розміри саду Катерини та саду Потьомкіна (рис. 2), окреслено межі саду Потьомкіна, встановлено реперні точки, розкопано центр клумби (рис. 3), фундамент Ротонди (рис. 4) та стін саду, зроблено розмітку дорожнього покриття. Роботи з реконструкції даної ділянки тривають і до сьогодні.

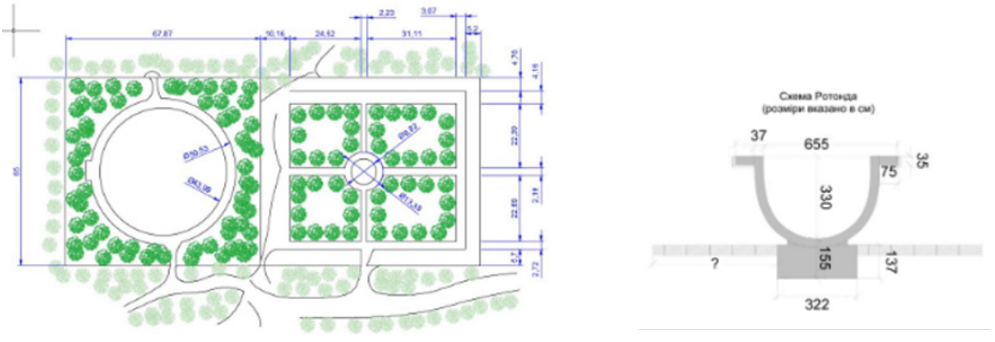

a b

Рис. 2. Розміри: a)«Саду Г. Потьомкіна» (м), b) Ротонди в «Саду Потьомкіна»

Рис. 3. Фундамент тумби в центрі клумби

Рис. 4. Фундамент ротонди в «Саду Потьомкіна»

Висновки. Підводячи підсумки слід зазначити, що нами було вперше ґрунтовно досліджено іконографічні та архівні матеріали по даній ландшафтній ділянці. Проведення по деревної інвентаризації, з відповідним нанесенням отриманих даних на карту, дало можливість визначити склад насаджень та його стан. Відновлення алейної сітки, малих архітектурних форм та оптимізація деревних насаджень і трав'янистого покриву ландшафтної ділянки «Сад Потьомкіна» призведе до покращення естетичного стану парку, що вплине на збільшення потоку відвідувачів.

Список використаних джерел

Исаченко Т. Е. (2003). Дворянские усадьбы и ландшафт: три века взаимодействия — Вестник СПбГУ. Сер. 7, Вып. 4 (№ 31). С. 88–101.